

DOI: <https://doi.org/10.52340/PUTK.2026.30.02>

ანაკლიელი ლაზები

THE LAZ OF ANAKLIA

ფერიდე აფაქიძე

დადიანების სასახლეთა
ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმი
ზუგდიდი, საქართველო

Peride Apakidze

Dadiani Palaces
Historical and Architectural Museum
Zugdidi, Georgia

აბსტრაქტი

ანაკლიელი ლაზების ისტორიისათვის საინტერესო ცნობები მოიპოვება დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში, ხელნაწერი დოკუმენტების სახით. ამ საბუთებზე დაყრდნობით შესაძლებელია ვისაუბროთ, როდის და როგორ ცხოვრობდნენ ლაზები ანაკლიაში.

ანაკლია ისტორიული ადგილია დასავლეთ საქართველოში, ზუგდიდის რაიონში. ანაკლიაში ნამოსახლარები ძვ. წ. II ათასწლეულიდან ჩანს, რასაც მოწმობს დადიანების სასახლეში დაცული, „დიხა გუძუბას“ სახელწოდებით ცნობილი არტეფაქტები. ანაკლია მთელს დასავლეთ საქართველოში, ბერძნების მიერ შავი ზღვისპირეთის ათვისების შედეგად, VII-VIII სუკუნეებში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სტრატეგიული ადგილი იყო; XVIII საუკუნიდან უცხოელი მოგზაურები და მკვლევრები ანაკლიას ასახელებენ როგორც ძლიერ სავაჭრო ცენტრს და სავაჭრო პორტს. მას შემდეგ, როდესაც აქ ააგეს ამავე სახელწოდების დიდი ციხე, რომლის ნაშთებიც დღემდე შემორჩენილი ზღვის სანაპირო ზოლთან, ანაკლია სავაჭრო ქალაქად არის მოხსენიებული.

ანაკლიაში, მას შემდეგ, რაც ვაჭრობა გაძლიერდა, განსაკუთრებით გაზაფხულსა და შემოდგომაზე, კონსტანტინოპოლიდან, ირანიდან, ტრაპეზუნდიდან, გონიოდან შემოდიოდა იალქნიანი გემები. სამეგრელოში შემოსული სავაჭრო ხომალდებისთვის ანაკლია გახდა ყველაზე ხელმისაწვდომი და მნიშვნელოვანი ნავსადგური მთელ სამეგრელოში. აქედან შავი ზღვით თურქეთში შემოდგომაზე გემებით გაჰქონდათ სელის ძაფი, ტილო, სელის თესლი, ხარის ტყავი, ლერწამი, ბზა, ძვირფასი ბეწვი, თაფლი, ცვილი; ხოლო გაზაფხულზე ვაჭრებს სამეგრელოში ჩამოჰქონდათ ძვირფასი ჭურჭელი, რკინეულობა, საბრძოლო იარაღები, მარილი. ანაკლიის სავაჭრო ნავსადგურს XX საუკუნის დასაწყისამდე არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა.

ანაკლიაში XX საუკუნის დასაწყისში ლაზების მთავარ საქმიანობად კვლავ ვაჭრობა და მეთევზეობა რჩებოდა. როცა ბოლშევიკებმა საზღვრები ჩაკეტეს თურქეთთან, ანაკლიელ ლაზებს შესთავაზეს დარჩენა თურქეთში

გადასვლა; ვინც დარჩა, მათ აეკრძალათ გადასვლა, ნათესავებთან ურთიერთობა გაწყდა; ანაკლიაში დარჩა რამდენიმე ოჯახი, დარჩენილები კი დღეს არ საუბრობენ ლაზურად. 1921 წლის შემდეგ ანაკლიაში ლაზების დაახლოებით თხუთმეტი გვარი დარჩა: აბდულ-ოღლი, ოდაბაშ-ოღლი, აი-ოღლი, რეიზ-ოღლი, სოქთ-ოღლი, ოქსუს-ოღლი, ქვაქულ-ოღლი, ქელექ-ოღლი, სუფალ-ოღლი, ფატ-ოღლი, თიკან-ოღლი, აბდულ-ოღლი, მოლა-ოღლი, მაჭახელ-ოღლი, ალაზადე. არსებულმა რეჟიმმა ზოგი ლაზი აიძულა გვარი შეეცვალა. საქართველოში დარჩენილმა ლაზებმა ცხოვრება დანარჩენ ქართველებთან ერთად გააგრძელეს.

საკვანძო სიტყვები: ლაზები, ლაზური გვარები, ანაკლია.

ABSTRACT

Valuable information concerning the history of the Laz of Anaklia can be found in the manuscript collection of the Historical-Architectural Museum of the Dadiani Palaces, preserved as handwritten documents. These sources allow researchers to discuss chronological framework and living conditions under which Laz communities lived in Anaklia.

Anaklia, located in the Zugdidi region of western Georgia, is a historically significant site. Traces of habitation dating to the second millennium BCE are confirmed by artifacts preserved in the Dadiani Palace, widely known as “Dikha Gudzuba”. Across western Georgia, Anaklia emerged as one of the most significant strategic locations during the period of Greek expansion along the Black Sea coast in the seventh–eighth centuries. From the eighteenth century onward, foreign travelers and explorers described Anaklia as a powerful episcopal center and trading port. After the construction of a large fortress bearing the same name — the remains of which are still extant along the coastal zone — Anaklia came to be referred to as a trading city.

In Anaklia, as trade intensified — particularly during the spring and autumn seasons — sailing ships regularly arrived from Constantinople, Iran, Trebizond, and Gonio. For merchant ships entering Samegrelo, Anaklia became the most accessible and important harbor in the entire region. From here, goods such as flax thread, linen cloth, flaxseed, oxhide, reeds, boxwood, precious furs, honey, and wax were shipped across the Black Sea to Ottoman territories in the autumn, whereas in the spring merchants brought into Samegrelo luxury tableware, iron goods, weaponry, and salt. The trading port of Anaklia preserved its commercial significance well into the early twentieth century.

In the early twentieth century, trade and fishing remained the primary occupations of the Laz population in Anaklia. When the Bolsheviks closed the borders with Turkey, the Anaklian Laz were given the choice either to remain or to relocate to Turkey; those who chose to stay were prohibited from crossing the border and contact with relatives was severed. Only a few Laz families remained in Anaklia, and today they no longer speak the Laz language. After 1921, approximately fifteen Laz surnames were documented in Anaklia: Abdul-oghli, Odabash-oghli, Ai-oghli, Reiz-oghli, Sukt-oghli, Oksus-oghli, Kvakul-oghli, Kelek-oghli, Sufal-oghli, Fat-oghli, Tikan-oghli, Abdul-oghli, Mola-oghli, Machakhel-oghli, Aghazade. Under the prevailing regime, some Laz were compelled to change their surnames. Those who remained in Georgia continued their lives alongside other Georgian communities.

Keywords: Laz, Laz surnames, Anaklia.

შესავალი

ანაკლია ისტორიული ადგილია დასავლეთ საქართველოში, ზუგდიდის რაიონში, სამეგრელო-ზემო-სვანეთის რეგიონში. ანაკლიაში ნამოსახლარები ძვ. წ. II ათასწლეულიდან ჩანს, რასაც მოწმობს დადიანების სასახლეში დაცული, „დიხა გუძუბას“ სახელწოდებით ცნობილი არტეფაქტები. ანაკლია მთელს დასავლეთ საქართველოში, ბერძნების მიერ შავი ზღვისპირეთის ათვისების შედეგად, VII-VIII სუკუნეებში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სტრატეგიული ადგილი იყო; გაშენებულია იმ ადგილას, სადაც ოდესღაც დიდი ქალაქი იყო, რომელსაც „ჰერაკლეა“ ერქვა (შარდენი 1975: 214-215). XVIII საუკუნიდან უცხოელი მოგზაურები და მკვლევრები ანაკლიას ასახელებენ, როგორც ძლიერ საეპისკოპოსო ცენტრს და სავაჭრო პორტს. მას შემდეგ, როდესაც აქ ააგეს ამავე სახელწოდების დიდი ციხე, რომლის ნაშთებიც დღემდეა შემორჩენილი ზღვის სანაპირო ზოლთან (ზაქარაია 1973: 118-119), ანაკლია სავაჭრო ქალაქად არის მოხსენიებული, ხოლო ციხის მშენებლობასთან დაკავშირებით ისტორიოგრაფიაში სხვადასხვა ვერსიას ასახელებენ.

1804 წელს შედგენილ რუკაზე ანაკლია დატანილია, როგორც ქალაქი და ეს შემთხვევით არ უნდა იყოს. იმხანად ქალაქს სავაჭრო ცენტრებს უწოდებდნენ. აქედან მომდინარეობს სიტყვა „ქალაქობა“, რომელიც „ვაჭრობას“, „ბაზრობას“ აღნიშნავს ქართულში (ტულუში 1991: 19). ისტორიკოს ავთანდილ თორდიას მიერ შედგენილი სამეგრელოს სამთავროს რუკაზე, რომელიც ინახება დადიანების სასახლის ხელნაწერთა ფონდში, ანაკლია როგორც სოფელი მოხსენიებულია XV საუკუნეში (ზსიემ/დკ, 10109), ხოლო როგორც ქალაქი ჩანს XVII საუკუნიდან (ზსიემ/დკ, 10111). XVII საუკუნის ფრანგი მოგზაური ლუი გრანჟე წერს, რომ ანაკლია პირველად ჩანს XVII საუკუნის მეორე ნახევრის თურქულ რუკაზე (ტულუში 1991: 6).

ანაკლიაზე საუბრობს პარმენ ზაქარაია: „ანაკლიაში დასახელებული პუნქტის წარმოშობა ადრევე სავარაუდოა, გამორიცხული არ არის, რომ ძველად აქ სიმაგრეც ყოფილიყო, მაგრამ ის, რაც ამაჟამადაა, არ შეიძლება XVIII საუკუნეზე ადრე წარმოშობილიყო“ (ზაქარაია 1978: 117). აქვე მოჰყავს ვახუშტი ბატონიშვილის ნააზრევი, რომ „ანაკლიას აღაშენეს ოსმალთა ციხე 1703 წ., აწცა უპყრიათ მათვე“; დასძენს, რომ „ანაკლიის ციხე არ არის ტიპიური დასავლეთ საქართველოსთვის. ოსტატს უთუოდ მიუბამავს იმავე პერიოდის ქართლ-კახეთის ციხეებისთვის“ (ზაქარაია 1978: 118-119). ამ დროიდან, XVIII საუკუნიდან, ანაკლიაში ვაჭრობა გაძლიერდა; კონსტანტინოპოლიდან, ირანიდან, ტრაპეზუნდიდან, გონიოდან შემოდიოდა იალქნიანი გემები. ეს იყო ხელმისაწვდომი და მნიშვნელოვანი ნავსადგური მთელ სამეგრელოში, რომელსაც XX საუკუნის დასაწყისამდე არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა (ტულუში 1991: 21).

1899 წელს გაზეთი „ცნობის ფურცელი“ ხშირად აქვეყნებდა ანაკლიის სავაჭრო ქალაქის ამბებს, რომ ოდიშელმა ვაჭარმა, გვარად ბოკუჩავამ, თურქული ხომალდით ოცდაათი ურემი საქონელი ჩამოიტანა. ოდიშელებთან ერთად ანაკლიაში ვაჭრობდნენ ადგილობრივი ლაზები. მეოცე საუკუნის დასაწყისისთვის ანაკლიაში ორმოცამდე ვაჭარი

ცხოვრობდა. ვაჭრობამ ანაკლიაში მოსახლეობის ზრდაც გამოიწვია. ფრანგი მოგზაურისა და გეოგრაფოს ჟან მურიეს ცნობით, 1895 წელს ანაკლიაში ოცი მოსახლე ყოფილა, 1897 წლისათვის კი 178 კაცი ცხოვრობდა (ტულუში 1991: 19).

მოცემული კვლევა ეხება ანაკლიელი ლაზების ყოფა-ცხოვრებას XIX საუკუნის სამეგრელოში. მათ შესახებ საინტერესო მასალებია დაცული დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში, რაც საშუალებას გვაძლევს ანაკლიაში მცხოვრები ლაზების შესახებ ვისაუბროთ, რადგან დღეისათვის მათი რაოდენობა ძალიან მცირეა გასულ საუკუნეებთან შედარებით. კვლევისას ძირითადად ხელნაწერთა ფონდის დოკუმენტები –საკომლო სია გამოვიყენე, რომელშიც, შეიძლება ითქვას, სრულად ჩანს ლაზების საქმიანობა, ასევე, მათი დღემდე უცნობი გვარების სია.

მსჯელობა

ანაკლიაში მცხოვრები ლაზების ყოფა-ცხოვრების შესახებ საინტერესო ცნობები მოიპოვება დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურულკი მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში, ხელნაწერი დოკუმენტების სახით; მათზე დაყრდნობით შესაძლებელია ვისაუბროთ, როდიდან და როგორ ცხოვრობდნენ ლაზები ანაკლიაში, როგორი იყო მათი საქმიანობა და ყოველდღიური ყოფა-ცხოვრება XIX-XX საუკუნეებში.

ჩვენ ხელთ არსებული წყაროების მიხედვით, ანაკლიაში ლაზების დასახლება XVIII საუკუნიდან ჩნდება. დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურულ მუზეუმში დაცული XIX საუკუნის ისტორიული საბუთების მიხედვით, ლაზები სამეგრელოს მთავრებს ემორჩილებოდნენ. მაგალითად, ანაკლიელი ლაზი მაჰირა ჯიხოდლი, ოსმანი სეფერია, ახმეტ-იაიჯ იუსუფ-ოდლი ლაზების სახელით სამეგრელოს უკანასკნელ მთავარს – დავით ლევანის ძე დადიანს (1812-1853) მორჩილებისა და ერთგულების წერილს სწერდნენ. ამ საბუთს ოსმალურად ხუთი ლაზის ხელმოწერა უზის: „ესეთი პირობა, რომ დღეის ამას იქით უწესობა ჩვენ ვეღარ გავბედოთ, არამედ თუ რამე გვგჭირდა და ან ვინმემ შეგვაწუხა თქვენ გვედროთ და ერთმანეთში ფიცი არ მოვახთინოთ და აგრევე თქვენის ყმობიდან არსად წავიდეთ და ვინც ამის პირობის წინააღმდეგი იქნება, როგორც ღირსეულად დასჯით ღმერთმან გისმინოს!“ (ტულუში 1991: 24). როგორც ჩანს, ლაზები სამეგრელოს მთავრის – დავით დადიანის მორჩილებას გამოხატავდნენ; ამას არსებული ვითარება ითხოვდა, რადგან ისინი ალბ-მიცემობას აწარმოებდნენ, ვაჭრობდნენ, იჯარით იღებდნენ მთავრისაგან მიწებს და მის მფარველობასაც აღიარებდნენ.

დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში, ასევე, ინახება 1870 წლის საბუთი, რომელშიც ანაკლიაში მცხოვრები ლაზები, ოცდათერთმეტი კომლი, თხოვნით მიმართავდა სამეგრელოს მმართველ ნიკოლოზ დავითის ძე დადიანს (1848-1903), გამოეჩინა მოწყალება და ეპატიებინა მათთვის წინა წლის გადასახადი, რომელიც ვერ გადაიხადეს, რადგან უბედურება დაატყდათ, ყველაფერი ხანძარმა შთანთქა. ხელნაწერში ვკითხულობთ: „1870 წ. 22 აპრილი. ანაკლიის მცხოვრები ოცდათერთმეტის კომლის

თათრებისაგან თხოვნა: უხსოვარის დროიდან სახლებულან წინაპარნი ჩუენნი, საფარველთა თქუნის წინაპრებითა და ჩუენ სანეტარო მშობლის თქუნის დავითდადიანისათა, რომლებთაც შეგვიტანია შესაბამისი დაწესებული სარგებლობა სახლისა თქუნისად. თქუნის საკუთნულის მიწისა ვითარ სამოსახლოდა საცხოვრებლისა თანასწორ ჩუნგანს ვისაც ქონდა დუქნებიდამაც გარნა ჩუნცა გვექონდა ის საფარველი და საკუთარი ყურადღება როგორ ვიყავით ღირსი შეუწყუენელნი და უცხო გარეშე გრანიცის პირებნი, რაცა მცირე წლოვანობდგან გუქონდათ ნაშრომი დუქნებზედ და მას შინა მდებარე ერთმანეთზედ ყოველივე დაგვეწვა. საინტერესო ფაქტია, რომ ისინი წერენ „უხსოვარის დროიდგან სახლებულან წინაპარნი ჩუენნი, საფარველთა თქუნის წინაპრებითა“. საბუთს ხელს აწერს ოცდათერთმეტი ანაკლიელი ლაზი: გუმიში ღადომვილი, მაირა მაინოლლი, მახმუთო ალიოლლი, ბიტუ გვასალია, ახმეტი დევუდოლლი, მემთი ომანოლლი, ისლამელ ცხვიტარია (ვფიქრობ გვარი შეცვლილია აქვს – ფ.ა.), გვადა თიკანოლლი, იაქოფი დვალიშვილი, ალი ბერიშვილი, ომერი ლომანოლლი, რეჯება დურვუტოლლი, მემეში დავალიშვილი, ახმეტი ლიმანოლლი, ომერი ღაღაშვილი, ისლამ ფატანძე, ავუტი ფატელანძე, ალვახერ ხიავა, რეჯაბია ჟვანია, გუდუ დელმელეთი, ხუშუთი ცხვიტარია, მემევა შემაოლლი, ხასან ლომანოლლი, დურსუმი ქელაჯოლლი, მელალა ვარიმაინოლლი, სელმანი, ახმეტი, ჯავაიები, ხასან ჯუდიხე (ზსიემ/საკ.ა. 435).

განსაკუთრებით საინტერესოა 1886 წლის ხელნაწერი – ანაკლიის მოსახლეობის აღწერილობითი, საკომლო სია, რომელშიც ლაზურ გვარ-სახელებთან ერთად მეგრული გვარებიცაა: თიკანოლლი სულიმანი, თიკანოლლი ემინი, რეიოლლი გუმიში, მუსტაფაოლლი მაირა, ბერვიოლლი ლომანი, ომეროლლი ხასანი, დევრიშოლლი ხასანი, ბაირამოლლი ომერი, მემედოლლი ახმედი, კელენჯიოლლი დურსუნი, რუფალოლლი ალი, ბაგდადიოლლი ასლანი, მემედ-რეიზოლლი ალი, რეიზოლლი მუჰამედი, კვარაცხელია ახმედი სელიმოლლი (ზსიემ/სამ.ა, 1178).

1886 წლის საბუთით, რომელიც ორ ენაზეა დაბეჭდილი, ხოლო მოსახლეობის სახელი და გვარები ხელითაა ჩაწერილი, კომლთა აღწერა ასეთია: ნიმუშად მომყავს ომეროლლის გვარის ოჯახი: „ომერ ოლლი ხასანი – 34 წლის; მისის შვილი ალი – 5 წლის; ძმისშვილი ხუსეინი – 12 წლის; ქალები – 4 სული (ქალთა შესახებ არაფერია ჩაწერილი, რადგან მხოლოდ ოჯახის უფროსის თანხმობით იწერებოდა); რა ენაზე იცის წერა: უსწავლელი; იცის თუ არა რუსული: ენა არ იცის; სად მიუღია სწავლა ან სად სწავლობდა: არსად; რომელი თემისაა: თურქული; სარწმუნოება: მუსლიმი; შინაური ენა, რომელზეც ლაპარაკობენ: თურქული; რა ხელობისაა, ანუ რა საქმეს ადგია: ეწევა მიწის დამუშავებას; ომეროლლი ხასანი გარდაიცვალა 1890 წლის 15 აპრილს“ (ზსიემ/დკ, 1178).

ანაკლიაში მცხოვრები ლაზები იჯარით იღებდნენ მიწებს სადუქნედ, სახნავ-სათესად; მათ იჯარით ჰქონდათ ასევე აღებული სანაპირო ზოლი სათევზაოდ. დოკუმენტში სახელდება მოიჯარეთა გვარები: მაინოლლი, ალიოლლი, დევუდოლლი, ოსმანოლლი, თიკანოლლი, ბეროოლლი, დელმელეთი, შემაოლლი, მონანოლლი, ქერეჯოლლი ვარიმაინოლლი, ჯავაია, ჯუდიხე, ღერმოლლი, იაჯიოლლი, დეილოშოლლი, დიალოლლი,

დემიკუტოლლი, ლემანოლლი, ფატოლლი, ალიმახე, ქეროჯოლლი, შინანოლლი, ალია, თიკანოლლი, ღაღოლლი, კვიწინი, ძამუოლლი, სოსიოლლი, ეფრემოლლი, დაალოლლი, სამზოოლლი, ხაჯალოლლი, ხობიოლლი, ხანძოოლლი, თერმოლლი (ზსიემ/დკ, 1178). ლაზურ გვარებს შორის მოხსენიებულია: დვალიშვილი, ღაღაშვილი, ჟვანია, ღადოშვილი. როგორც ჩანს, ანაკლიაში მცხოვრები ლაზების გვარების შეცვლა-გადაკეთება დაწყებულია არა ბოლშევიკების მოსვლიდან, რამედ მანამდეც, რასაც ზემოთ აღნიშნული საბუთები მოწმობს. ა. ტულუშის მონაცემებით, ეს გვარებია: აბდულ-ოლლი, ოდაბაშ-ოლლი, აი-ოლლი, რეიზ-ოლლი, სოქთ-ოლლი, ოქსუს-ოლლი, ქვაქულ-ოლლი, ქელექ-ოლლი, სუფალ-ოლლი, ფატ-ოლლი, თიკან-ოლლი, აბდულ-ოლლი, მოლა-ოლლი, მაჭახელი-ოლლი, ალაზადე. აბ.ტულუშიც აღნიშნავს, რომ არსებულმა რეჟიმმა ზოგი ლაზი აიძულა გვარი შეეცვალა: მაჭახელოლლი-მაჭახელიძე, ფათ-ოლლი-ფატლანძე, რეიზ-ოლლი-რაზმაძე, თიკან-ოლლი-თიკანაძე (ტულუში 1991: 15).

1992 წელს ა. ტულუშმა აღრიცხა ანაკლიაში მცხოვრები 15 ლაზური გვარი: ოდაბაშ-ოლლი, ოქსუს-ოლლი, რეიზ-ოლლი, სუფალ-ოლლი, სოფ-ოლლი, ქვაქულ-ოლლი, მაჭახელ-ოლლი, ქელექ-ოლლი, სოქთ-ოლლი, ალი-ოლლი, დემლიშ-ოლლი, თიკან-ოლლი, აბდულ-ოლლი, მოლა-ოლლი, ალაზადე (ტულუში 1991: 25). საინტერესოა, რატომ არ ჩანს სხვა დანარჩენი დასახელებული გვარები, რომელთა შესახებ ვეცნობით 1886 წლის აღწერილობით სიაში. როგორც დღევანდელი ანაკლიელი ლაზები აღნიშნავენ, წინაპრებმა დატოვეს ანაკლია XX საუკუნის დასაწყისში. როდესაც ბოლშევიკებმა საზღვარი ჩაკეტეს, ლაზებს მოსთხოვეს წასვლა ან დარჩენა; კიდევ ერთი ფაქტი, ანაკლიელი ლაზების უმრავლესობამ გვარი გადაიკეთა.

XX საუკუნის პირველ ნახევარში ანაკლიელ ლაზებს ტრადიციისამებრ სოფლის ტერიტორიაზე, ცალკე გამოყოფილ ადგილას, სასაფლაო ჰქონდათ. ამავე საუკუნის 50-იან წლებში, მდინარე ენგურმა ადიდების შედეგად ჩამორეცხა ეს ადგილი და ფაქტიურად დაეკარგათ წინაპართა საფლავები. ადგილობრივები დღესაც იხსენებენ ამ ამბავს. დროთა განმავლობაში ანაკლიელი ლაზები აითქვიფნენ ადგილობრივ ქართველებთან (მეგრელებთან) და დღეს მხოლოდ იხსენებენ თავიანთი წინაპრების ისტორიას. საბჭოთა პერიოდში, ვინც ანაკლიაში დარჩა, მათ ხან თურქებს – თათრებს, ხან ლაზებს ეძახდნენ: „ანაკლიაში რამდენი საუკუნეა მეგრელებთან ერთად ცხოვრობენ მაჰმადიანი ლაზები, რომელთაც სამწუხაროდ, ადგილობრივი მკვიდრნი თურქებს უწოდებენ... არადა ის ანაკლიელები, რომელთაც თანასოფლელი მეგრელები თურქებად მიიჩნევენ, ჩვენი სისხლი-სისხლთაგანი – ლაზები არიან“ (ტულუში 1991: 23).

2021 წლის მონაცემებით, ანაკლიაში ადგილობრივ 600-მდე ოჯახთან ერთად, 30-მდე ლაზური ოჯახი ცხოვრობდა (კრავეიშვილი 2021: <https://heiamo.com/docs>). 2025 წლისათვის, ადგილობრივი მოსახლეობის თქმით, მხოლოდ რვა ლაზური ოჯახია შემორჩენილი, რომლებიც არ საუბრობენ ლაზურად. ესენი არიან: სოქთოლლი, რეიზოლლი, სუფალოლლი, ოდაბაშოლლი, ოქსუსოლლი, მოლაოლლი, ხალვაში, ჯაბიევი.

ანაკლიელი ლაზი ჯემალ სოქოლოლი გვიყვება: „ჩვენი, ლაზების, საქმიანობა ოდითგანვე ვაჭრობა და მეთევზეობა იყო. ბაბუაჩემი მეჯითი ვაჭარი იყო, რომელსაც აქედან, ანაკლიიდან, რიზეში ქართული ხალიჩები გაჰქონდა გასაყიდად. ბებიაჩემი – ჰამფა მოლა-ოღლი 1888 წელს თურქეთშია დაბადებული, საუბრობდა ლაზურად. როცა ბაბუაჩემს გაჰყვა ცოლად, მას შემდეგ ანაკლიაში ცხოვრობდა სიცოცხლის ბოლომდე და 1965 წელს გარდაიცვალა; მამაჩემი – იზეთი ქალაქ რიზეში დაიბადა, გარდაიცვალა 1980 წელს ანაკლიაში. ბებია და ბაბუას სარწმუნოება არ შეუცვლიათ; ბაბუაჩემს ხოფაში მიწები დარჩა, იქ ჩვენი ნათესავები ახლაც ცხოვრობენ; ბაბუა და ბებიას საფლავი სამწუხაროდ დაკარგულია, მდინარე ენგურის ადიდების შედეგად ჩარეცხა და მათ შორის სხვა ლაზების საფლავებიც. ეს მოხდა XX საუკუნის 50-იან წლებში. მე ანაკლიაში დავიბადე; 1982 წელს ილორის წმინდა გიორგის ეკლესიაში მოვინათლე. ეს დედაჩემის, ვერა ჯობავას სურვილი იყო, თუმცა მამას წინააღმდეგობა არ გამოუთქვამს. ბებიაჩემი – ჰამფა მოლაოღლი ერთადერთი, უკანასკნელი ქალი იყო მთელს ანაკლიაში, ვისაც ლაზური ტრადიციული წესით სატირალში დაჰქონდა ნამცხვარი „ჰელვა“, ასევე, ამზადებდა სალათას – „ლოყუს“; დღესაც მახსოვს მისი გემო, თუმცა ჩვენთან არავინ აგრძელებს ამ წესს და ვწუხვარ. ჩვენ ლაზური არ ვიცით. ეს საბჭოთა ეპოქამ მოგვიტანა. იყო დრო, ვმაღავდით ჩვენს ლაზურ წარმოშობას. როგორც ვიცი, დღევანდელი ლაზები ანაკლიაში მეთვრამეტე საუკუნიდან ვცხოვრობთ, პირადად ჩემი ოჯახი მეოცე საუკუნის ოციან წლებში დასახლდა და სამუდამოდ დარჩა ანაკლიაში“.

დასკვნა

როგორც ვნახეთ, ანაკლიელი ლაზების შესახებ მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაწვდის დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდში დაცული დოკუმენტები. XIX საუკუნით დათარიღებული ეს საბუთები ჯერ კიდევ სათანადოდ არ არის შესწავლილი. მათი საშუალებით შესაძლებელია შევიქმნათ წარმოდგენა ლაზების ყოფა-ცხოვრებაზე სამეგრელოს შავიზღვისპირა სოფელ ანაკლიაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ზაქარაია 1973:** ზაქარაია პ., საქართველოს ძველი ქალაქები და ციხეები. თბილისი.. გამომც. „მეცნიერება“.
- კრავეიშვილი 2021:** კრავეიშვილი გ., ანაკლიელთა მეგრული და ლაზური ხალხური სიმღერები. <https://heiamo.com/docs>;
- ტულუში 1991:** ტულუში ა., ანაკლიის ისტორია. ზუგდიდი. გამომც. საქართველოს რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემია, ზუგდიდის სამეცნიერო ცენტრი – ისტორიული მუზეუმი.
- შარდენი 1975:** შარდენი ჟ., მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში. თბილისი.. გამომც. „მეცნიერება“.
- ჭითანავა 2010:** ჭითანავა დ., ეკლესიები და თავდაცვითი ნაგებობები სამეგრელოში. თბილისი. გამომც. „მწიგნობარი“

საარქივო მასალა

ზსიემ/სამ. ა 1178: დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდის სამხედრო არქივი.

ზსიემ/საკ. ა. 435 ფ. 17: დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდის საკანცელარიო არქივი.

ზსიემ/საკ. ა. 435 ფ. 20: დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდის საკანცელარიო არქივი.

ზსიემ/დკ. 10109: დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდის დოკუმენტური არქივი.

ზსიემ/ დკ. 10111: დადიანების სასახლეთა ისტორიულ-არქიტექტურული მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდის დოკუმენტური არქივი.

References

Chardin 1975; Chardin J., Travels to Persia and Other Countries of the East. Tbilisi.

Chitanava 2010: Chitanava D., Churches and defensive structures in Samegrelo. Tbilisi.. Publ. “Mtsignobari”.

Kraveishvili 2021: Kraveishvili G., Megrelian and Laz folk songs of the Anaklia people; <https://heiamo.com/docs>.

Tughushi 1991.: Tughushi A., History of Anaklia. Zugdidi 1991. Publ. Academy of Sciences of the Republic of Georgia Zugdidi Scientific Center-Historical Museum.

Zakaraia 1973: Zakaraia P., Ancient Cities and Fortresses of Georgia. Tbilisi. Publ. “Science”

Archival material

Zhem / mil. A. 1178: Military Archive of the Manuscript Fund of the Dadiani Palaces Historical and Architectural Museum.

Zhem / Ch. A. 435 Sh.17: Chancellery Archive of the Manuscript Fund of the Dadiani Palaces Historical and Architectural Museum.

Zhem / Ch. A. 435 Sh. 20: Chancellery Archive of the Manuscript Fund of the Dadiani Palaces Historical and Architectural Museum.

Zhem /DK.10109: Documentary Archive of the Manuscript Fund of the Dadiani Palaces Historical and Architectural Museum.

Zhem / DK.10111: Documentary Archive of the Manuscript Fund of the Dadiani Palaces Historical and Architectural Museum.